

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA TEADUSE JA KÕRGHARIDUSE KOMISJONI KOOSOLEK

Koosoleku protokoll

Toimumise aeg: 02.10.2026

Juhatas akad Marek Tamm

Osalesid komisjoni liikmed: akad Toomas Asser, akad Mart Kalm, Hanna Kanep, akad Maris Laan, Anu Noorma, Kaia Palm, akad Martti Raidal, akad Tiina Randma-Liiv, akad Mart Saarma, akad Tarmo Soomere, akad Marek Tamm, Heli Valtna

Puudusid: komisjoni liikmed Sigrid Rajalo, Margit Sutrop, Kristiina Tõnnisson, Renno Veinthal, akad Jaak Vilo

Külalisettekandjad: Mikk Viilukas (Eesti Teadusagentuur) ja Karin Jaanson (Eesti Teadusagentuur)

Teema: teadlaste järelkasv ja talendipoliitika Eestis

PÄEVAKORD

1. Sissejuhatuse: teadlaste järelkasv ja talendipoliitika (Marek Tamm)
2. Diasporaateadlaste andmebaasi koostamine (Mikk Viilukas, ETAG) ja arutelu
3. Tagasipöörduva teadlase toetusmeetmed (Karin Jaanson, ETAG) ja arutelu
4. Komisjoni avaliku pöördumise arutelu

KOOSOLEKU KOKKUVÕTE

Marek Tamm seadis koosoleku keskseks küsimuseks Eesti teaduse ja eestikeelse kõrghariduse järelkasvu tagamise pikemas, vähemalt kümne aasta vaates. Eestis omandatud haridusele ja kohalikule teadlaskarjäärile lisandub üha enam välismaal õppimise ja töötamise kaudu kujunev karjääritee. See suurendab vajadust hoida sidet välismaal tegutsevate Eestiga seotud teadlastega ning luua võimalusi nende naasmiseks või püsivaks koostööks Eesti partneritega. Samuti vajab tähelepanu Eestis kraadi omandanud välisteadlaste lõimumine ja nende siin jätkamise toetamine.

Koosoleku fookuseks valiti välismaal tegutsevate Eestiga seotud teadlaste võrgustik ning koostööd ja naasmist toetavad meetmed. Tamm rõhutas, et tegemist on ühe osaga laiemast järelkasvu- ja talendipoliitikast, mis puudutab ülikoolide ja teadusasutuste kõrval ka ettevõtlussektorit. Eesti jaoks on väärtuslik nii teadlaste kodumaale asumine kui ka nende tegevus juhtivates välisülikoolides ja uurimiskeskustes, kui sellega kaasneb sisuline side Eesti teadusega.

Probleemidena tõi Tamm esile tervikliku ülevaate puudumise välismaal töötavatest ja õppivatest Eestiga seotud teadlastest ning nende naasmist toetavate meetmete nappuse. Tamm rõhutas vajadust sõnastada teaduse ja kõrghariduse talendipoliitika põhimõtted. Koosoleku eesmärgiks seati võimalike lahenduste täpsustamine ja komisjoni avaliku ettepaneku sõnastamine. Uute meetmete kavandamisel lähtuti täiendava rahastuse vajadusest; komisjoni ülesandena nähti ettepanekute tegemist, mitte konkreetsete finantsallikate välja pakkumist.

ETTEKANNE: Mikk Viilukas (ETAG), diasporaateadlaste andmebaasi koostamine

Eesti Teadusagentuuri rahvusvahelise turunduse valdkonna juht Mikk Viilukas tutvustas juulis ja augustis toimunud ekspertkohtumiste ning 18. septembri mõttetalgute tulemusi. Ettevalmistavates aruteludes oli eelistatud olemasoleva Eesti Teaduse Infosüsteemi (ETIS) edasiarendamist, et koguda andmeid välismaal tegutsevatest Eestiga seotud teadlastelt. Andmete jagamine ja võrgustikus osalemine peaksid olema vabatahtlikud ning osalemisest peab sündima otsene kasu.

Võrgustiku peamiste sihtrühmadena käsitleti teadlasi ja järel doktorante, samuti doktorante ja magistrante. Bakalaureuseüliõpilaste kaasamist ei peetud esimese etapi ülesandeks, kuigi varajane kontakti loomine võib olla väärtuslik. Sihtrühma piiritlemisel jäid kodakondsus, päritolu ja muud Eestiga seotud vahekorrad lahtiseks küsimuseks.

Ettekandja eristas andmebaasi ja aktiivset koostöövõrgustikku. Andmebaas võimaldab leida inimesi ja nende pädevusi, kuid koostöö kujunemine eeldab ka infovahetust, isiklike kontakte ja võrgustiku järjepidevat hoidmist. Võimaliku kasuna nimetati teavet töökohtade, rahastusvoorude ja koostöövõimaluste kohta, partnerite ja kaasjuhendajate leidmist, erialaseid kohtumisi ning abi praktilistes Eestisse asumise küsimustes. Magistrantidele saaks vahendada Eesti doktoriõppevõimalusi ja aidata leida juhendajaid.

ETISe kasutamine aitaks vältida olemasolevate andmete dubleerimist ja eraldi andmebaasi loomise kulu. Osa vajalikest andmetest on juba olemas, kuid täiendamist vajavad välismaal tegutsevate inimeste leidmine ja filtreerimine, eeskätt asukoha ja välisasutuse järgi. Andmete ajakohastamine, avalikkuse ulatus ja nõusolek teavituste saamiseks vajavad läbimõeldud korraldust. ETIS üksi ei täida võrgustiku suhtluskanali ülesannet.

ARUTELU: Koostöövõrgustiku eesmärgid ja korraldus

Arutus rõhutati, et andmebaasi kõrval on vaja aktiivset koostöövõrgustikku. Inimesteni jõudmiseks soovitati kasutada kanaleid, milles nad juba osalevad, sealhulgas erialaseid ja sotsiaalseid võrgustikke, Eesti Noorte Teaduste Akadeemia kontakte, ülikoolide vilistlasvõrgustikke ning Eesti saatkondi. Uue veebilehe või registri loomine üksi ei taga osalemist. Nii andmete haldamisel kui ka võrgustiku tegevusel peab olema selge vastutaja ja püsiv töökorraldus; võimaliku eestvedajana nähti Eesti Teadusagentuuri.

ETISe edasiarendamist käsitleti praktilise võimalusena kasutada olemasolevat süsteemi, kuid selle lisaväärtus vajab täpsustamist. Osutati, et teadlased leiavad koostööpartnereid juba rahvusvaheliste erialavõrgustike ja publikatsiooniandmebaaside kaudu ning ETIS täidab eeskätt Eesti teadussüsteemi vajadusi. Enne arenduste tellimist tuleks sõnastada konkreetsed kasutusjuhud ja saada parem ettekujutus sihtrühma suurusest. Arutelus nimetatud arvud olid hinnangulised ega võimaldanud välismaal tegutsevate Eestiga seotud teadlaste hulka usaldusväärselt määrata.

Sihtrühma määratlemisel soovitati lähtuda Eestiga seotusest avaramalt kui üksnes kodakondsusest või päritolust. Võrgustikku võiksid kuuluda ka Eestis õppinud või töötanud välismaalased. Ühtlasi juhiti tähelepanu sellele, et välismaal sündinud Eestiga seotud inimeste puhul ei ole „tagasituleku“ sõnum alati täpne. Teavituses peaks rõhutama võimalust Eestiga sidet hoida ja siin tegutseda, tekitamata kohustuse või võla tunnet Eesti riigi ees.

Ettevalmistavast kavast laiemal võimalusena pakuti sideme loomist juba teadushuviliste gümnaasistide ja bakalaureuseüliõpilastega. Otse koolist välismaale õppima läinud noortel ei pruugi olla sidet ühegi Eesti ülikooliga ega teadmisi ETISest. Kontakte saaks kujundada õpilaste teaduskonkursside ja -ühingute kaudu ning uurida olemasolevate andmeallikate kasutamise võimalusi koos vajalike nõusolekutega. Samas osutati, et väga laia sihtrühma kaasamine suurendab töömahtu ning kõik välismaal õppivad inimesed ei soovi teadlaseks saada.

Eraldi käsitleti magistrantide ja doktorantide vajadusi. Välismaal magistriõppe lõpetajatele võiks tutvustada Eesti doktoriõppe- ja nooremteadurikohti ning pakkuda abi sobiva juhendaja leidmisel. Karjääri eri etappides inimestel on erinevad ootused, mistõttu ei saa võrgustiku tegevusi ja toetusmeetmeid kujundada ühetaolisena kõigile osalejatele.

Võrgustiku kujundamisse soovitati kaasata Välisministeerium ja Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium ning arvestada teadusmahuka ettevõtluse vajadustega. Teadus- ja arendustegevuse järelkasv ei piirdu akadeemiliste töökohtadega. Samuti rõhutati vajadust hoida Eestis juba õppivaid ja töötavaid häid välisteadlasi. Arutelu seostati laiemal talendipoliitikaga, kuid peeti vajalikuks säilitada komisjoni algatuse konkreetne ja jõukohane fookus.

Naasmise eelduseks peeti sobivat töökohta ja vastuvõtva asutuse aktiivset huvi. Üldise kutse või konkursiteate kõrval on oluline isiklik pöördumine ja konkreetne pakkumine, samuti töötingimuste ja edasise karjääri läbimõtlemine. Tehti ettepanek kaaluda ka vastuvõtivate uurimisrühmade motiveerimist. Infot töö- ja rahastusvõimaluste kohta peaks vahendama aktiivselt nii välismaal kui ka Eestis tegutsevatele teadlastele, et võrgustikust sünniks vastastikune kasu.

Mitmes sõnavõtus rõhutati vajadust arvestada välismaal tegutsejate endi huvi ja valikuid. Enne lahenduste lõplikku kujundamist tuleks küsida nende vajadusi ning testida kavandatavaid tegevusi sihtrühma esindajatel. Samuti juhiti tähelepanu sellele, et naasmist toimub juba praegu ning välismaal omandatud kraad ei ole iseenesest teadusliku kvaliteedi tagatis. Meetmete kujundamisel tuleb hinnata inimeste pädevust ja

Eesti asutuste tegelikke vajadusi. Kõlas ka ettepanek tutvustada noortele enne välismaale suundumist paremini Eesti ülikoolide ja vahetusõppe võimalusi.

Andmete sisestamise ja ajakohastamise koormus peaks olema väike. Soovitati uurida võimalusi tuua andmeid üle olemasolevatest teadlaste profiilidest ning kasutada uuendamise meeldetuletusi. Võrgustikuga liitumise ja teadete saamise nõusolekud peavad olema selged. Sidemete hoidmise võimalustena nimetati regulaarseid kohtumisi ja seminare, sealhulgas ajal, mil välismaal tegutsevad inimesed külastavad niikuinii Eestit. Võrdlusena käsitleti Humboldti fondi pikaajalist tööd oma stipendiaatide võrgustikuga.

ETTEKANNE: Karin Jaanson (ETAG), tagasipöörduva teadlase toetusmeetmed

Eesti Teadusagentuuri tegevjuht Karin Jaanson andis ülevaate sissetulevat teadlasmobiilsust toetanud meetmetest: Eestisse tuleva järeldoktori toetusest, tagasipöörduva teadlase grandist, tippteadlase grandist ja kohanemistoetusest. Jaanson rõhutas toetuste sõltuvust Euroopa Liidu rahastusperioodidest ja poliitika katkendlikkust; riigieelarvest rahastatud kohanemistoetuse jätkamist piiras rahapuudus. Perioodi 2013–2025 ülevaates oli kokku 339 välja antud granti 1099 taotluse kohta, keskmise edukuse määraga 30,8%. Neist 105 olid tagasipöörduva teadlase grandid, mille taotluste edukuse määr oli 56,1%.

Aastatel 2017–2025 maksti käsitletud meetmetest välja kokku ligikaudu 34,8 miljonit eurot, sealhulgas tagasipöörduva teadlase grantidest 8,6 miljonit eurot. Meetmete maht on olnud ajas ebaühtlane. Ettekandes esitatud andmetel vähenesid kõigi käsitletud meetmete aastased väljamaksed 2021. aasta ligikaudu 7,2 miljonilt eurolt 2025. aastaks ligikaudu 1,7 miljonile eurole. Enamik toetusi oli mõeldud üheks või kaheks aastaks, tippteadlase grant kuni viieks aastaks. Jaanson pidas oluliseks hinnata meetmete pikaajalist mõju ja nende omavahelist koostoimet.

Meetmete järelmõju kirjeldamiseks esitati perioodi 2013–2023 ülevaade lõppenud mobiilsusprojektide juhtide edasisest osalemisest ETISes kajastuvates projektides. Tagasipöörduva teadlase meetme 80 lõppenud projekti juhust osales mõnes muus projektis 70 ehk 87,5%. See näitaja kirjeldab projektides osalemist, mitte otseselt kõigi toetusesaajate Eestis elamist või töötamist. Edukate naasjate näidetena nimetati muu hulgas hilisemaid Euroopa Teadusnõukogu (ERC) grandid saajaid.

Jaanson tutvustas ka Haridus- ja Teadusministeeriumi esialgseid kavatsusi Euroopa Liidu toetuste kasutamiseks aastatel 2028–2034. Teadus- ja arendustegevuseks esitatud 195 miljoni euro suuruses taotluses oli 132 miljonit kavandatud teadustulemuste majandusse ja ühiskonda jõudmise toetamiseks ning 63 miljonit rahvusvahelise teadusrahastuse ja kompetentsi kaasamiseks. Viimase suuna osana käsitleti rahvusvahelist talendipoliitikat, sealhulgas võimalust kaasata teadlane olemasoleva grandid juurde või toetada uue uurimissuuna käivitamist. Tegemist oli tulevaste võimaluste tutvustuse, mitte kinnitatud rahastusotsustega.

ARUTELU: Naasmise ja teaduskoostöö toetamine

Arutelu peeti keskseks pikaajalist poliitilist kokkulepet, mis annaks teadlastele ja vastuvõtivatele asutustele kindluse mitmeks aastaks. Probleemina kirjeldati olukordi,

kus riigi toel välismaale läinud teadlane ei saa mõne aasta pärast enam kavandatud naasmistoetust taotleda, sest vastav meede on vahepeal lõpetatud. Haridus- ja Teadusministeeriumi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ning teiste osapoolte tegevused peaksid moodustama kooskõlalise terviku.

Koostöö toetamisel rõhutati hargmaisuse arvestamist. Välismaal püsivalt töötav teadlane võib panustada Eesti uurimisrühma või õppetöösse osalise koormusega ja pikaajaliselt, ilma et koliks Eestisse. Koostöötoetus ei peaks seetõttu piirduma esmaste kontaktide või üksikute lühikülastustega. Samas osutati, et osa sellisest koostööst on ülikoolidel ja uurimisrühmadel võimalik korraldada juba olemasolevate töökohtade ning projektivahendite kaudu.

Naasmist toetavate meetmete puhul rõhutati vastuvõtva asutuse vastutust. Teadlane peab tulema sobivasse töökeskkonda, kus on vajalik taristu, kolleegid ja tegelik võimalus oma uurimissuunda arendada. Eriti taristumahukates valdkondades vajab vastuvõtu ettevalmistamine aega ja investeringuid. Taotlusega peaks kaasnema asutuse konkreetne kinnitus töötingimuste ja karjäärivõimaluste kohta, sealhulgas pärast grandi lõppu. Eesti Teadusagentuuri rahastamisotsus ei asenda tööandja valmisolekut teadlane tööle võtta.

Suuremate toetuste puhul soovitati lähtuda Eesti teaduse ja kõrghariduse strateegilistest vajadustest. Sobiva teadlase kaasamine võib võimaldada luua uue uurimissuuna ja tuua rahvusvahelist rahastust, kuid värbamine peab sobituma asutuse pikema plaaniga. Ühtlasi tuleb arvestada karjäärietappide erinevust: tulevane doktorant, järel doktor ja kogenud uurimisrühma juht vajavad erinevaid tingimusi. Arutati pikemaajast ja suurema sisulise mõjuga toetusi ning võimalust eristada sihtrühmi paindliku meetme sees, vältides väikeste rahastusvahendite liigset killustamist.

Rõhutati, et välismaal tegutsejate kaasamine peab tugevdama ka Eestis töötavate teadlaste võimalusi. Naasjate soodsam kohtlemine ei tohi süvendada kohapealsete teadlaste ebakindlust ega tulla nende rahastuse arvelt. Pärast naasmisgrandi lõppu satub teadlane samasse konkurentsipõhisesse rahastamissüsteemi, mistõttu ei lahenda ajutine toetus üksi karjäärikindluse probleemi. Samuti vajab täpsustamist sihtrühma määratlus ning Eesti keele ja kohaliku teadusruumi kestlikkuse seos meetmete tingimustega.

Teadmusmahuka ettevõtluse vaates rõhutati välismaal tegutsevate Eestiga seotud spetsialistide teadmiste ja kontaktide väärtust teadustulemuste arendamisel, tootestamisel ja turule viimisel. Soovitati hinnata olemasolevate sektoritevahelise mobiilsuse ja rahvusvahelise rahastamise võimaluste kasutamist ning kaasata ettevõtteid ka võimalike rahastajatena. Ühe lahendusena arutati ettevõtte ja ülikooli vahel jagatud ametikohti, mis võimaldaksid ühendada teadus- ja õppetöö ettevõtluses tehtava arendustööga. See eeldab tööandjate paindlikke kokkuleppeid ja inimese karjääri terviklikku käsitlemist.

Meetmete kavandamisel tuleb vähendada halduskoormust ja parandada koordineerimist. Erinevate taotlusvoorude kattuvad eesmärgid, lahknevad tingimused ja ajakavad sunnivad teadlasi kandideerima korraga mitmesse meetmesse ning võivad tekitada vastuolusid toetuste ja töölepingute vahel. Soovitati koondada infot ülikoolide, teadusasutuste ja rahastajate olemasolevate võimaluste kohta ning kooskõlastada uute

meetmete tingimused ja ajastus. Osa väiksemaid koostöötegevusi saavad asutused rahastada ise; ETAGi meetmed peaksid täitma selgelt määratletud lünki.

Võrgustiku arendamist ja sidemete hoidmist ei peetud vajalikuks lükata edasi suurema rahastuse selgumiseni. Teaduse tutvustamist, kontakte saatkondadega ja praktilist infovahetust saab edendada ka olemasolevate tegevuste kaudu. Tööandjate kaasamise tugevdamiseks tehti ettepanek kutsuda Eesti Tööandjate Keskliidu ja Eesti Kaubandus-Tööstuskoja esindajaid komisjoni aruteludesse.

Võrgustiku toimimise võimalusena arutati ka praktilist kasu pakkuvat suhtluskogukonda, mille tegevus võiks olla andmebaasi haldamisest eraldi. Rõhutati, et riiklike eesmärkide ja rahastamise kokkulepped peavad olema ministeeriumide ülesed. ETAGi käsitleti võimaliku koordinaatori ja rakendajana, mitte kogu talendipoliitika eest ainuvastutajana. Võimaliku kommunikatsiooniraamina nimetati Research in Estonia tegevusi, kuid täpne tööjaotus, ressursid ja rahastamise tingimused vajavad edasist selgitamist.

AVALIKU PÖÖRDUMISE ARUTELU JA EDASISED SAMMUD

Koosoleku lõpuosas arutati avaliku pöördumise kavandit. Soovitati paigutada ettepanekud laiemasse talendipoliitika raamistikku, mis hõlmab Eestis tegutsevate teadlaste hoidmist ja nende töötingimuste parandamist. Välismaal õppivate ja töötavate Eestiga seotud inimeste kaasamine on üks osa sellest tervikust. Pöördumises tuleks rõhutada teadmiste, kogemuste ja kontaktide väärtust nii teadusele ja kõrgharidusele kui ka arendus- ja innovatsioonitegevusele ning teadusmahukale ettevõtlusele.

Teksti täpsustamisel peeti vajalikuks eristada võrgustiku loomist, seda toetavat andmete kogumist ning konkreetseid rahastusmeetmeid. Samuti tuleb eristada Eestisse asumist koostööst, mis ei eelda elukohavahetust. Soovitati kasutada sihtrühmale arusaadavat ja kaasavat sõnastust, nimetada teadlaste kõrval kraadiõppureid ning vältida mõistet „teadusdiasporaa“. Rõhutada tuleks kogukonna kujunemist, vabatahtlikku osalemist ja osalejate praktilist kasu. Osapoolte loetelu soovitati laiendada, tuues selgemalt sisse eri ministeeriumid ja ettevõtlussektori.

Avalikust pöördumisest soovitati välja jätta esialgses töödokumendis pakutud eelarvesumma ning meetmete liiga üksikasjalikud tehnilised tingimused, sealhulgas toetuste täpne kestus ja taotlemise sagedus. Need vajavad edasist läbimõtlemist ja sõltuvad rahastamisvõimalustest. Samuti soovitati vältida lubadust, et üks uus meede lahendab teadusrahastuse lühiajalisuse probleemi. Tekstis peab olema selge, et kavandatavad tegevused ei tohiks tulla Eestis juba tegutsevate teadlaste võimaluste arvelt.

Järgmise praktilise sammuna soovitati Mikk Viilukasel küsida sihtrühma esindajatelt tagasisidet nende vajaduste ja kavandatavate tegevuste kohta. Marek Tamm võttis ülesandeks koondada koosolekul tehtud ettepanekud, koostada pöördumise uus versioon ja saata see komisjonile e-posti teel kooskõlastamiseks. Avalik pöördumine kavandati suunata nii laiemale avalikkusele kui ka asjaomastele ministeeriumidele ja Eesti Teadusagentuurile. Koosoleku ettekanded, kokkuvõte ja kooskõlastatud

pöördumine kavandati avaldada komisjoni veebilehel; pikem töödokument jäi edasise ettevalmistuse sisendiks.

Koosolekul arutatud avaliku pöördumise lõplik sõnastus lepiti kokku pärast koosolekut kirjalikult e-posti teel. Protokolli lisas on esitatud 12. oktoobri 2026 kuupäevaga lõpptekst „Eesti teadus on suurem kui Eesti“.